

מבוא לסיפורי הנביאים בספר מלכים (המשך)

ה. התמיהות המתעוררות מן ההבחנה בין סוגי הסיפורים

בסעיף הקודם נוכחנו כי בחלק המרכזי והגדול בספרנו מתבלטת הבחנה בין שני סוגי סיפורים: אלו העוסקים בקורות ממלכת ישראל, התופסים את רובו הגדול של החלק הזה בספרנו, והם כולם 'סיפורי נביאים' – סיפורים על פעולותיהם של נביאים שונים בישראל; ולעומתם הסיפורים המועטים העוסקים בקורות ממלכת יהודה והקשורים כולם למקדש בירושלים. הבחנה זו מעוררת תמיהות אחדות:

ראשית, מדוע הסיפורים על קורותיה של ממלכת ישראל לכל אורך קיומה כרוכים תדיר בפעילותם של נביאים, עד שלא מצאנו ולו סיפור אחד העוסק בממלכה זו, שאין נזכרת בו פעילות נבואית? (העיסוק בפעילותם של נביאים כה מרכזי בסיפורים אלו, עד ששבעה מהם – רובם ככולם עוסקים בדמותו של אלישע – אינם קשורים כלל בדמותו של מלך מסוים, וגם אינם קשורים באירועים פוליטיים או היסטוריים שאירעו באותו הזמן, אלא עוסקים בפועלו של הנביא.)

שנית, מדוע הסיפורים המועטים על קורותיה של ממלכת יהודה בתקופה זו (וכן גם בתקופה המאוחרת יותר המתוארת בחלק השלישי של ספרנו) קשורים תדיר למקדש, כשלעתים קרובות זה הוא לוז הסיפור, ולעתים הוא מוצנע באחת מפינותיו, אך אין להתעלם ממנו בשום אופן?

המכנה המשותף של שתי התמיהות שהזכרנו הוא בכך, שאין בכל החלק הזה של ספרנו שום סיפור המספר את קורות אחת משתי הממלכות באופן 'נקי' לשם עצמה, בלא קשר לנביא כלשהו או למקדש.

התמיהה השלישית נוגעת לסיפורים אודות ממלכת יהודה דווקא. אין להתפלא על כך שבסיפורים אודות קורות ממלכת ישראל נפקד מקומו של המקדש בירושלים: מאז ימי ירבעם מייסדה של ממלכת ישראל פרשו שבטי ישראל מן המקדש ומעבודתו, ופרישה זו נמשכה כל ימי קיומה של הממלכה. אולם על דבר זה יש להתפלא: שבסיפורים אודות ממלכת יהודה נפקד מקומם של נביאים לאורך כל התקופה, וממילא הסיפורים אודותיה אינם 'סיפורי נביאים'. האם מאז הופעתו של שמעיה איש האלוהים עם פילוג הממלכה לא קם עוד נביא ביהודה? הייתכן כי במהלך יותר ממאתיים שנות קיומן של שתי הממלכות במקביל לא פעלו נביאים ביהודה? בסופה של התקופה פעלו ביהודה ישעיהו ומיכה, ואולי גם הושע ועמוס. שמו של ישעיהו (שניבא "בְּיָמַי עֲזָהוּ יוֹתֵם אֶחָז וְחִזְקִיָּהוּ מְלָכֵי יְהוּדָה") מופיע רק בחלק השלישי של ספרנו, בהקשר לימי מלכותו של חזקיהו בלבד, ורק לאחר חורבן ממלכת ישראל. שמותיהם של הנביאים האחרים לא נזכרו כלל בספר מלכים. (בספר דברי הימים אמנם מוזכרים שמותיהם של נביאים אחדים שפעלו לאורך התקופה, אולם היו אלו 'נביאים לשעה' – כאלו שנשאו נבואה שנועדה להגיב על אירוע מסוים, ולא נביאים שפעלו דרך קבע). מדוע אם כן נפקד שמם ופועלם של נביאים מן הסיפורים על ממלכת יהודה בחלק המרכזי של ספרנו?

1. המקדש כביטוי לנוכחות ה' בקורותיה של ממלכת יהודה

ספר מלכים הוא מן הספרים ששםם נגזר מתוכנם: עיקר עניינו הוא בתיאור תקופת המלוכה בישראל, משעת התייצבותה בימי שלמה, ועד לשעת ביטולה מישראל עם חורבן כל אחת מן הממלכות ישראל ויהודה.

על פי שמו של הספר ניתן היה לחשוב שבמוקדו מצויה ההוויה הפוליטית של תקופת המלוכה: שמותיהם של המלכים ותיאור מעשיהם; חילופי השושלות בממלכת ישראל; הזיקה ההדדית בין שתי הממלכות האחרות והיחסים של שתיהן עם עמים אחרים; מלחמות; כיבושים וכיוצא באלו – נושאים פוליטיים שיש להם חשיבות בכתבת ההיסטוריה. ואכן, נושאים אלו נידונים במידה מועטה או רבה בסיפוריו של ספרנו, ובייחוד ב'פיסקאות הקבועות' שבו, המוקדשות לכל אחד מן המלכים.

ברם ספר מלכים, כמו גם שאר ספרי הנביאים, אינו ספר היסטוריוגרפי במובן הרגיל. ההיסטוריה הנכתבת בו היא כזו שיש בה נוכחות של האל, ונוכחות זו משנה את אופיה של ההיסטוריה באופן מהותי. נוכחות זו של האל-אין משמעה רק בזאת שהוא משגיח על מעשי בני האדם ונותן להם גמול צודק. נוכחותו בהיסטוריה, נוכחות ממשית ופעילה היא. יש שהוא מתערב במהלכה להטותה אל הדרך הראויה, ומבחנם של האישים הפועלים בה הוא במידת היענותם להתערבות הזאת; ויש שבעצם נוכחותו בקרב עמו הוא דורש לכבדו ולנהוג כמתחייב מנוכחות זו.

הערוץ הבסיסי ביותר שבאמצעותו מתממשת נוכחות ה' בישראל הוא כמובן באמצעות המשכן והמקדש: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" (שמות כ"ה, ח); "הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ לְשׂוֹמְי שָׁם עַד עוֹלָם – וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבֵּי שָׁם כָּל הַיָּמִים" (מל"א ט', ג).

בתקופת הנדודים במדבר סבבו כל החיים במחנה ישראל סביב המשכן, הן בעצם עשייתו על ידי העם, הן בעת החניה סביבו, והן בעת המסעות כשהוא מפורק ונישא בידי הלויים. אף חלק גדול מן המצוות שניתנו לישראל באותה עת נועד לעצב את היחס אל המשכן – אל נוכחות ה' בקרב ישראל.

אף בתקופת המלוכה ניתן לומר, כי החיים הלאומיים של ישראל נועדו להיות סובבים סביב המקדש: בדורו של שלמה – באמצעות מפעל הבנייה שלו, שהיה מפעל לאומי רחב היקף וממושך. בהמשך קיומה של ממלכת יהודה היה מבחנם המתמיד של מלכי יהודה ביחסם אל המקדש ובעיצוב החיים הדתיים בממלכתם מתוך התחשבות בנוכחות ה' במקדשו.

המלכים הטובים ביותר – חזקיהו ויאשיהו – לא זו בלבד שביערו כל עבודת אלילים מקרב עמם, אלא שמנעו גם את קיומן של במות שבהן הקריבו לה', כדי לשמר את בלעדיותו של המקדש כמקום השראת שכינה. ולא רק פעולות על דרך השלילה והמניעה הם פעלו, אלא גם פעולות על דרך החיוב הם עשו במקדש ובעיצוב החיים הדתיים בממלכה, כדי להגדיל את תפארתו ואת מרכזיותו של המקדש בישראל.

המלכים הטובים פחות מאלה (אסא, יהושפט, יואש, אמציה, עזריה ויותם), ביערו אמנם עבודה זרה מקרב ישראל, אך הותירו את הבמות על מקומן. יש מהם שפעלו בזיקה חיובית למקדש, כיואש שחזק בו את בדיק הבית.

המלכים הגרועים שבמלכי יהודה פעלו פעולות הרסניות ביחס למקדש, אם בעשייה אקטיבית של במות ומצבות אשר פחתו את ערכו של המקדש (רחבעם, אבים), ואם בהנהגת עבודה זרה ביהודה ובירושלים (יורם, אחזיהו, עתליה, מנשה, אמון). ויש מן המלכים הללו אשר פעלו פעולות הרסניות בגופו של המקדש עצמו כגון אחז ומנשה.

היחס של מלכי יהודה למקדש הוא אפוא אבן הבוחן ליחסם אל הנוכחות הא-לוהית בקרב ישראל, והוא שקובע את הערכתם במקרא.

אולם בו בזמן, מהווה מצבו של המקדש ביטוי למצבו המדיני-הלאומי של המלך ושל דורו, ובו עצמו – במקדש – ניכרים השכר והעונש מאת ה' למלכי יהודה השונים. הכיצד?

במקדש מונחים 'אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך', ומצבם מהווה אינדיקציה לחוסנו של כל מלך. בעת איוס מדיני וצבאי, נאלץ המלך לרוקן אוצרות אלו, או את חלקם, כדי להסיר מעליו ומעל עמו את האיוס. בעת השקט ובטח משמש אוצר בית ה' לטיפוח המקדש והחיים הדתיים סביבו.

ראשון מרוקני אוצר בית ה' הוא רחבעם בן שלמה. על פי המסופר במל"א פרק י"ד, חטאו יהודה בדור הראשון לקיום ממלכת יהודה ולקיום המקדש בירושלים בחטא הבמות (וַיִּבְנוּ גַם הַמֶּלֶךְ לָהֶם בְּמוֹת וּמִצְבּוֹת וְאֲשֵׁרִים עַל כָּל גְּבֻעָה גְבֻעָה וְתַחַת כָּל עֵץ רָעוֹן). כעונש על כך עלה שישק מלך מצרים על ירושלים, ורחבעם סילקו מעליו תמורת "אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך" ובעד "כָּל מִגְּנֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה". בכך השתנה טיב היחסים שבין המלך לבית ה' (מל"א י"ד, כא–כח).

אף אסא, נכדו של רחבעם, לוקח "אֶת כָּל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַנּוֹתְרִים בְּאֻצְרוֹת בַּיִת ה' וְאֶת אֻצְרוֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ" ושולחם לבן-הדד מלך ארם שישיר מעליו את לחצו של בעשא מלך ישראל. אף שאסא מלך כשר היה, נראה שמעשה זה היה בעייתי, והוא נכתב כביקורת עליו, וכך הדבר במקבילה שבדברי הימים (מל"א ט"ו, טו–כב; דהיי"ב ט"ז, א–ג).

המלך הבא שרוקן את אוצרות המקדש הוא יואש, אשר פעל בדומה לרחבעם: כדי להציל את ירושלים ממצור של חזאל מלך ארם, לקח "אֶת כָּל הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר הִקְדִּישׁוּ יְהוֹשָׁפָט וְיְהוֹרָם וְאֶחָזְיָהוּ אֲבֹתָיו מִלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת קְדָשָׁיו וְאֶת כָּל הַזָּהָב הַנִּמְצָא בְּאֻצְרוֹת בַּיִת ה' וּבַיִת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְחִזְאֵל מֶלֶךְ אֲרָם וַיַּעַל מֵעַל יְרוּשָׁלַם" (מל"ב י"ב, יח–יט). (יש לתמוה על כך שיואש, אשר יצא למלחמה מחצר המקדש, ואשר מעשהו הגדול והחיובי היה חיזוק בדיק הבית במקדש, נענש בריקון אוצרות המקדש. וכבר הרגיש בכך בעל ספר דברי הימים ב כ"ד, יז–כג).

אף אמציה בן יואש גרם להתרוקנות אוצרות בית ה', כעונש על גאוותו ויציאתו למלחמת אחים שיזם כנגד יואש מלך ישראל (מל"ב י"ד, ח–יז). כאשר יואש הצליח לחדור אל תוך ירושלים הוא לקח "אֶת כָּל הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֶת כָּל הַכְּלִים הַנִּמְצָאִים בַּיִת ה' וּבְאֻצְרוֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ".

אחז פעל בדומה לאחד מאבות אבותיו אסא: הוא נבהל מעלייתם של רצין מלך ארם ופקח מלך ישראל על ירושלים, ושלח בקשת עזרה לתגלת פלסר מלך אשור (וזאת בניגוד להנחיית ישעיהו – ישעיהו ז'). לשם כך – וַיִּקַּח אֶחָז אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב הַנִּמְצָא בַּיִת ה' וּבְאֻצְרוֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר שְׁמַד". לאחר מכן, ביצע אחז שינויים חמורים במקדש: הוא החליף את "מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'" במזבח שציווה לבנות כהעתק המזבח שראה בדמשק בעת מפגשו שם עם מלך אשור. עונשו היה בכך שנאלץ להסתיר חלקים שונים מכלי בית ה' "מִפְּנֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר" (מל"ב ט"ז, ה–ח).

נסתפק בזאת, ורק נעיר כי העיקרון הזה, שעל פיו מתוארות קורות ממלכת יהודה ומלכיה בזיקה למצב המקדש, ממשיך להתקיים ביתר שאת אף בחלק השלישי של ספר מלכים, בימי מלכי יהודה האחרונים, מחזקיהו ועד צדקיהו.

נוכל לסכם ולומר, כי ההיסטוריה של ממלכת יהודה כרוכה תדיר ביחסם של המלך והעם אל נוכחות ה' בקרבם, יחס המתבטא במעמדו של המקדש. המקדש הוא 'נייר הלקמוס' להתנהגותם של אלו: כשהם מכבדים את נוכחות ה' בקרבם במקדשו, הם זוכים לתקופת שגשוג ולישיבת המקדש בקרבם לבטח; כשהם פוגעים בנוכחות ה' בקרבם, מתבטא הדבר בהתרוקנות המקדש מאוצרות בית ה' ולעתים אף בנזקים חמורים יותר המתבטאים בכלי בית ה' ובסדריו.

ז. התחליף למקדש בקורותיה של ממלכת ישראל

חטאה הגדול של ממלכת ישראל, מאז ירבעם המלך הראשון ועד לחורבנה בימי הושע בן אלה המלך האחרון, היה בעזיבת מקדש ה' בירושלים, ובייסוד פולחן במות אלטרנטיבי, פרי יזמתו האנושית של ירבעם, בבית אל ובדן. במרכז הפולחן החדש עמדו שני העגלים שהושמו בשני המקדשים הללו. אף שהפולחן שנעשה בהם היה לה' א-לוהי ישראל, נוכחותו של ה' במקדשי העגלים לא באה בחשבון. מקדשים אלו נעשו ביזמה אנושית כדי לקעקע את מעמדו של המקדש, והם נועדו לפלג את העם גם מבחינה דתית.

במעשה זה התנתקה ממלכת ישראל מן המוקד המייצג את נוכחות ה' בקיומם הלאומי-ההיסטורי של ישראל – המקדש. האם יוותר אף ה' על נוכחותו בהיסטוריה המתקמת בממלכת ישראל? האם יפקיר את רוב עמו לקיום חיים מדיניים לאומיים נטולי א-ל? באיזה אופן יוכל הא-ל לממש את שותפותו ומעורבותו בחיי עמו?

הפתרון שנמצא לבעיה זאת הוא בקיומם של נביאי ה' בקרב ישראל. נוכחות ה' בהיסטוריה של ממלכת ישראל תיעשה אפוא באמצעות שלוחיו האנושיים – הנביאים. בסעיף ד לעיל הזכרנו את שמותיהם של שישה נביאים שפעלו בממלכת ישראל ברצף החל מראשיתה (אחיה השילוני) ועד קרוב לאחריתה (יונה בן אמתי). בזר האחרון לקיומה פעלו בממלכת ישראל הנביאים הושע ועמוס, אף ששם לא נזכר בספר מלכים. אך מלבד הנביאים נקובי השם שמעשיהם ודבריהם מובאים במקרא, פעלו בממלכת ישראל גם חבורות 'בני הנביאים' – תלמידי הנביאים הגדולים שהוכשרו לנבואה ומקרבם צמחו הנביאים הבאים. אנו שומעים עליהם כבדרך אגב בימי אליהו (אלו הם כנראה מאה הנביאים שהסתיר עובדיהו מפני איזבל – מל"א י"ח, ד), ומסיפור עלות אליהו בסערה השמים (מל"ב ב') מתברר שחבורות אלה היו מפוזרות בערי הארץ השונות. אף בכמה מן הסיפורים על אלישע נידון היחס בינו – נביא הדור, ובינם – בני הנביאים תלמידיו. נראה כי בממלכת ישראל התקיימה אפוא פעילות נרחבת של עיסוק בנבואה.

כשם שבממלכת יהודה שימש יחסם של המלכים אל המקדש אבן בוחן להערכתם, כך בממלכת ישראל שימש כאבן בוחן דומה יחסם של המלכים אל הנביאים שפעלו מולם. וכשם שבממלכת יהודה שימשו המקדש ואוצרותיו אמצעי לענישת המלכים החוטאים, כך בממלכת ישראל שימשו הנביאים לאותה מטרה – להודיע את עונש המלכים החוטאים ולעתים אף לגזור עונש זה מדעתם.

אף שנוכחות ה' בהיסטוריה של ממלכת ישראל באמצעות נביאיו מהווה תחליף שבדיעבד לנוכחותו באמצעות המקדש, ניתן לראות בנוכחות הנבואית כמה יתרונות על פני הנוכחות המקדשית:

ראשית, נוכחות ה' במקדשו נוכחות סטטית היא, ובדרך כלל היא דוממת: "וּבְהִיכְלוֹ – פְּלוֹ אִמֵּר פְּבֹד". (אמנם לעתים משמיעים הכהנים שבמקדש את קולם, כפי שאירע במרד יהוידע הכהן כנגד עתליה, אך דבר זה נדיר.) אולם הנוכחות הא-לוהית באמצעות נביאים, מחמת עצם היותם בני אדם, היא נוכחות דרמטית, דינמית, עתירת מעשים ודיבורים. כתוצאה מכך, יחסי הגומלין שבין המלכים בממלכת ישראל ובין הנביאים שפעלו מולם הם מלאי מתח, פעילות ועניין, ועל כן הם עומדים במרכזם של סיפורים רבים בספרנו. קונפליקט בין בני אדם הוא נושאם של רוב הסיפורים במקרא ובספרות בכלל, מה שאין כן היחסים שבין אדם ל'מקום' – אף אם מקום זה הוא בית אלוהים ושער השמים. לפיכך מעטים הם הסיפורים על מלכי יהודה ויחסם אל מקדש ה', ורבים מאוד הסיפורים על מלכי ישראל ויחסם אל נביאי ה'.

שנית, הנוכחות הדובבת של נביאי ה' בממלכת ישראל משמשת לעתים להשמעת דבר ה', המיועד לכוון ישירות את ההיסטוריה בצמתים שונים שאליהם היא מגיעה. מבחנם של מלכי ישראל המצויים באותם צמתים הוא במידת היענותם לדבר ה' הזה. אין לכך מקבילה בממלכת יהודה באותה תקופה: נוכחות ה' במקדשו, אין בה כדי להדריך ולכוון באופן כה מפורש את מלכי יהודה בצמתים שאליהם הם נקלעים. (רק עם הופעת הנביאים הנואמים ביהודה – ישעיהו ומיכה והבאים אחריהם, אנו מוצאים כי דבר ה' שבפיהם נועד לעתים לכוון את מלכי יהודה בהתנהלותם.)

שלישית, הנביאים הגדולים שפעלו בממלכת ישראל בתקופה הנידונה נהנו מחופש פעולה רב מצד שולחם. על פעולות רבות שפעלו כלל לא נצטוו הנביאים הללו מפי ה', אלא פעלו מיזמתם על פי שיקול דעתם. תופעה זו מכניסה גורם נוסף של מתיחות לסיפורים אודות הנביאים: האם ה' מסכים עם כל פעולה של הנביא? האם יש מקרים שבהם הוא מסתייג ממנה? האם

הסיפור אודות הנביא ופעולתו הוא סיפור שבה, או שמא סיפור שיש בו ביקורת על הנביא? עמדנו על זאת במבוא ל'פרקי אליהו'. מתיחות כזאת אינה קיימת בממלכת יהודה, שבה הנוכחות הא-לוהית אינה נעשית באמצעות נביאים שהם בני אדם בעלי בחירה, אלא באמצעות קיומו של המקדש.

נמצא כי ניתוקה של ממלכת ישראל ממקדש ה' בירושלים, אף שהעמיד אותה במעמד נחות לעומת ממלכת יהודה שבמרכזה היה המקדש, העניק לה מעלה מסוימת על פני אחותה: הנוכחות הא-לוהית בקרבה באמצעות נביאים שהם בני אדם העניק לקיומה ההיסטורי והדתי נופך דרמטי בעל עומק ועניין, הבא לידי ביטוי ספרותי בפרקי הנביאים שבספר מלכים.

ח. פריסתם של סיפורי הנביאים בספרנו

בסעיף ד פירטנו את שמותיהם של שישה נביאים שהוזכרו בספר מלכים כמי שפעלו בממלכת ישראל מראשית קיומה ועד סמוך לחורבנה. ברם 'סיפורי הנביאים' בספרנו אינם צמודים בהכרח לרשימה זו.

ביחס לשני נביאים ברשימה זו אין בספרנו כל סיפור: יהוא בן חנני ויונה בן אמתי נזכרים רק במסגרת 'הפסקה הקבועה' המוקדשת למלכי ישראל שפעלו בזמנם – בעשא וירבעם בן יואש בהתאמה, ואף תוכן נבואתם נמסר במסגרת זו, אך הדיווח על נבואתם של שני אלה אינו בגדר 'סיפור' (כפי שהבהרנו בסוף סעיף ב ותחילת סעיף ג את ההבדל בין הסוגות הספרותיות 'כרוניקה' ו'סיפור').

מאידך, שני סיפורי נביאים נרחבים בספר מלכים עוסקים בנביאים עלומי שם: במל"א י"ג כלול סיפור גדול, שבמרכזו עומד איש א-לוהים עלום שם שבא מיהודה, כדי לנבא בבית אל אל מול ירבעם; במל"א כ' מסופר על נביא ישראלי עלום שם, שפעל מול אחאב בשתי מלחמותיו עם בן הדד מלך ארם. שני הסיפורים הללו שייכים כמובן ל'סיפורי הנביאים' שבחלק המרכזי של ספר מלכים, אף ששמו של הנביא העומד במרכזו של כל אחד מהם לא נזכר.

להלן נסקור את 'סיפורי הנביאים' בספר מלכים כסדרם, ונציין מי הנביא העומד במוקדם. בנוסף נזכיר היכן נידון כל סיפור מאלה בספרים 'פרקי אליהו' ו'פרקי אלישע'; וכן בשיעורים הניתנים במסגרת זו ב'פרקי נביאים בספר מלכים'.

הסיפור הראשון בספרנו שמספר על פעולתו של נביא, מצוי בפרק י"א במלכים – בחוליית הקישור שבין חלקו הראשון של ספר מלכים – פרקי מלכות שלמה, ובין חלקו השני והעיקרי – קורות שתי הממלכות. מסופר בו על חטאי שלמה בימי זקנתו, ועל עונש פילוג הממלכה שנגזר עליו, שההכנות להתגשמותו החלו כבר בסוף ימיו. בסיפור זה מופיעה לראשונה דמותו של אחיה השילוני, ומסופר בו על בחירתו בירבעם למלוך על ישראל ועל הנבואה שנשא לפניו אודות פילוג הממלכה. בפרק זה הונחו אפוא היסודות לפילוג הממלכה שיתואר בפרק הבא, ובעצם לכל המציאות הפוליטית המתוארת בחלק השני של ספר מלכים.

הסיפור הבא אחריו והכלול בפרק י"ב הוא סיפור פילוג הממלכה. אף שברובו של סיפור זה שוררת הווייה פוליטית מובהקת, נועד סיפור זה ללמד על התגשמותה המהירה של נבואת אחיה השילוני שנאמרה לירבעם בפרק הקודם, ודבר זה מפורש בפסוק טו בפרק זה. סיפור זה מהווה אפוא המשכו הישיר של קודמו עד שאין ניתן להפריד ביניהם. מלבד זאת, בחתימת הסיפור מופיעה דמותו של שמעיה איש הא-לוהים, העומד אל מול רחבעם ומונע אותו מלצאת למלחמה נגד שבטי ישראל הפרושים. מחמת כל זאת ראוי גם סיפור זה להימנות על 'סיפורי הנביאים'.

בפרק י"ג כלול אחד מסיפורי הנביאים המורכבים והקשים ביותר בספרנו: נביא מיהודה, המכונה בסיפור בעקביות 'איש אלוהים', מופיע בבית הבמות שבנה ירבעם בבית אל, ומתעמת תחילה עם ירבעם, ולאחר מכן עם נביא שקר מקומי. שני הנביאים המתעמתים – עלומי שם הם.

הסיפור הכלול בפרק י"ד מחזירנו אל אחיה השילוני, כשהוא כבר נביא זקן ועיוור המרותק אל ביתו. אף על פי כן, מגלגלת ההשגחה הא-לוהית את אשת ירבעם לבית אחיה, כדי שיוכל להשמיע באזניה נבואת תוכחה ועונש לירבעם ולביתו, על הבגידה שבגד ירבעם באלוהיו ועל כפיות הטובה שלו כלפי מי שהפכו למלך ישראל.

ניתוחם של ארבעת 'סיפורי הנביאים' הללו הכלולים בפרקים י"א–י"ד במלכים א נעשה במסגרת השיעורים על 'פרקי נביאים בספר מלכים' בבית המדרש הוירטואלי בשנת תשע"ד.

בין סיום מלכותו של ירבעם לבין תקופת מלכותו של אחאב עברו כארבעים שנה (שבהן מלכו חמישה מלכים על ישראל), ובתיאור התקופה הזאת אין מופיעים בספר מלכים 'סיפורי נביאים' (אולם, כאמור, פעילות נבואית מתוארת בה במסגרת הפסקה הקבועה כאמור – פעילותו של יהוא בן חנני אל מול בעשא מלך ישראל).

בימיו של אחאב קם נביא גדול בישראל – אליהו התשבי, והוא עומד במוקדם של **שישה 'סיפורי נביאים'**, המתרחשים בימי אחאב ובימי אחזיהו בנו. לסיפורים אלו הקדשנו את ספרנו 'פרקי אליהו' (שמהדורתו הראשונה יצאה בשנת תשס"ג). עם עלייתו של אליהו בסערה השמים, "נחה רוח אליהו על אלישע", תלמידו ומשרתו. עיקר פעולתו הנבואית המתוארת בספר מלכים התקיימה בימי יהורם בן אחאב, אך מותו התרחש עשרות שנים אחר כך, בימי יואש מלך ישראל, נכדו של יהוא. אלישע עומד במוקדם של **כחמישה-עשר 'סיפורי נביאים'**, אשר להם הקדשנו את ספרנו 'פרקי אלישע' (תשס"ז).

בסוף ימיו של אחאב, בארבע שנותיו האחרונות, פעל בישראל נביא גדול נוסף – מיכיהו בן ימלה. הוא פעל במקביל לאליהו, אך בתחום שבו לא מצאנו את אליהו פועל: בקשר למלחמות ישראל באויבם המר באותו הדור – ממלכת ארם. שמו ופעולותיו של נביא זה מפורשים בסיפור הגדול במל"א כ"ב, אך כפי שהיטיבו הקדמונים לפרש, מיכיהו הוא הנביא עלום השם הפועל גם בסיפור הגדול במל"א כ'. שני 'סיפורי הנביאים' הללו, המהווים מכלול סיפורי אחד, מתארים את עמידתו של מיכיהו מול אחאב במהלך של שלוש מלחמות בין ישראל לארם. סיפורים אלו נידונו במסגרת השיעורים על 'פרקי נביאים' בספר מלכים' בבית המדרש הוירטואלי בשנת תשע"ה.

פעולתו האחרונה של אלישע בימי יהורם בן אחאב (לפני שנעלם למשך שנים רבות עד להופעתו האחרונה כשהוא חולה את חליו אשר ימות בו) הייתה לשלוח את אחד מבני הנביאים למשוח את יהוא למלך על ישראל תחת יורם בן אחאב. מעשה זה של אלישע אשר הוביל להתפתחותו של מרד יהוא, נידון בספר 'פרקי אלישע' בסדרת העיונים 'מינוי יהוא'. אולם שם לא עסקנו כלל במרד יהוא כשלעצמו, שהוא עיקרו של הסיפור, אלא בפתחתו בלבד – מינוי יהוא בשליחות אלישע (עשרה פסוקים).

הסיפור הבא בהמשך, סיפור מרד יהוא, הוא ארוך ומורכב, ומשתרע על פני כשבעים פסוקים הכלולים בפרקים ט"ו-י במל"ב. אף סיפור זה על 'סיפורי הנביאים' ייחשב. זאת לא רק מפני נקודת המוצא שלו – משיחתו של יהוא בידי הנער הנביא בהוראת אלישע, אלא מפני שעל כל הסיפור כולו חופפת דמותו של נביא אחר, דמותו של אליהו: יהוא רואה את עצמו כמי שעליו מוטל לקיים את נבואת אליהו כנגד בית אחאב, ונבואה זו נזכרת מפורשות כמה פעמים במהלך הסיפור. על כן ניתן לראות בסיפור מרד יהוא מעין חתימה הן לסיפורי אליהו והן לסיפורי אלישע.

לסיפור השלם על מרד יהוא נקדיש את סדרת העיונים בשנה זו, שנת תשע"ח, ובכך נשלים את העיון בכל 'סיפורי הנביאים' הכרוכים בקורותיה של ממלכת ישראל.

•
 • כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אלחנן סמט, תשע"ח
 • עורכת: נחמה בן אדרת
 •
 • בית המדרש הוירטואלי שלייד ישיבת הר עציון
 • האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il>
 • האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 • משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 • דוא"ל: office@etzion.org.il
 •